

MICHAEL PILLSBURY

Maratonul de o sută de ani

**Strategia secretă a Chinei de a înlocui SUA
ca superputere globală**

Traducere: Vasile Bontaș

NICULESCU

CUPRINS

<i>Nota autorului</i>	9
<i>Introducere: Confundarea dorințelor cu realitatea</i>	11
1. Visul Chinei.....	35
2. Statele combatante.....	55
3. Numai China putea merge la Nixon.....	85
4. Dl White și dna Green.....	126
5. America, marele diavol.....	154
6. Poliția mesajelor în China	177
7. Măciuca Asasinului	205
8. Șarada capitalistă.....	238
9. O ordine mondială chineză în 2049.....	269
10. Focuri de avertisment.....	298
11. America – stat combatant.....	323
<i>Postfață</i>	354
<i>Note</i>	369
<i>Mulțumiri</i>	437

1

VISUL CHINEI

„De vreme ce pe cer este un singur soare,
nu pot fi doi împărați pe pământ.”

— *Confucius*

În martie 2013, în timp ce președintele Xi Jinping își prelua atribuțiile, observatorii americani ai Chinei încă nu știau ce să creadă despre el. Șoimii Chinei îl admirau, dar imaginea care prevala printre observatorii occidentali despre Xi – un om mai degrabă inofensiv, în vârstă de șaizeci de ani, cu părul negru, des și un zâmbet binevoitor, agreabil – părea a fi a unui reformator de genul lui Gorbaciov, având ca obiectiv înlocuirea vechii gărzi de conducere din China și materializarea îndelungatei convingeri a acestor observatori că în China se va instaura, în sfârșit, democrația din visele lor, întemeiată pe piața liberă. Însă Xi va demonstra, în curând, că avea și el un vis propriu, și anume cel al unei Chine renăscute, care își va redobândi locul ce i se cuvine de drept în vârful ierarhiei globale. Aceasta a fost o ambiție a Partidului Comunist de la preluarea puterii de către Mao, în 1949,*

* La data de 1 octombrie 1949, Mao Zedong a proclamat Republica Populară Chineză. (*n.trad.*)

dată înțeleasă de liderii Chinei ca marcând începutul Maratonului de o sută de ani. Președintele Xi preluase un slogan de la șoimi, *fixing zhi lu*, care, în linii mari, înseamnă „drumul spre reînnoire”. O exprimare consemnată mai ales de adepții unui naționalism marginal a devenit semnătura emblematică a noului președinte. Nu va trece mult timp înainte ca implicațiile să devină vizibile.

La marginea Pieței Tiananmen din Beijing se află un obelisc de zece etaje, construit la ordinul lui Mao în 1949. Ghidurile oficiale de călătorie, aprobate și monitorizate de guvernul chinez, înclină să nu-i sfătuiască pe străini să-l vadă. Chiar dacă occidentalii își găsesc drum pe acolo, probabil că nu vor înțelege ce reprezintă monumentul, deoarece nu sunt afișate traduceri în limba engleză ale caracterelor chinezești gravate în marmură și granit. Și totuși obeliscul scoate în evidență gândirea care a guvernat de la bun început Maratonul.

Obiectul mamut este descris online, mai degrabă generic, ca un „Monument al Eroilor Poporului Chinez.”¹ Ceea ce semnalează, de fapt, monumentul sunt nemulțumirile Chinei percepute a fi produsul unui „secol de umilințe” din partea puterilor occidentale, începând din 1839, odată cu Primul Război al Opiului, când Marina Regală Britanică a distrus un număr de porturi chinezești ca replică la o dispută comercială cu dinastia Qing. Textul și imaginile gravate pe monument descriu următoarea sută de ani de istorie a Chinei – cel puțin așa cum o vede guvernul comunist – ca pe un timp al rezistenței populare, al ocupației occidentale și al războiului de guerilă care au culminat cu ascensiunea triumfătoare a președintelui Mao Zedong – cel care a pus capăt, în 1949, politicilor de umilire a Chinei de către Occident.

Turiștii americani trec în fiecare zi pe lângă obelisc, făcând adesea fotografii de la distanță și rămân totuși indiferenți la mesajul pe care îl transmite acesta, un mesaj care li se adresează chiar lor. Că Obeliscul s-a transformat într-un punct central pentru manifestațiile patriotice ale poporului Chinei trimite un alt semnal pe care l-am trecut cu vederea: se apropie ziua dreptății pentru China. Pe scurt, obeliscul este un simbol perfect al relației dintre China și Statele Unite, cea dintâi preocupată de nemulțumirile sale față de tratamentul primit în trecut, cea din urmă plutind cu totul în beznă pe tema asta.

Concepția conform căreia China ar avea o poziție specială în ierarhia națiunilor lumii datează cu mult dinaintea apariției Partidului Comunist Chinez.² La sfârșitul secolului al XIX-lea, puterile europene au etichetat China drept „Omul bolnav al Asiei de Est”, o expresie în oglindă a celei aplicate Imperiului Otoman aflat în declin, pe care îl numeau „Omul bolnav al Europei”. Pentru mulți intelectuali chinezi, termenul provoacă furie, iritare sau amărăciune, justificând un sentiment de nemulțumire împotriva puterilor occidentale și a altor străini. „Străinii ne numesc ‘Omul bolnav’ al Asiei de Est”, scria cu amărăciune Chen Tianhua în 1903, „o rasă barbară și inferioară”.³ Această rană purulentă nu ar putea fi vindecată decât atunci când China își va fi recâștigat locul corect în fruntea ierarhiei globale.

La începutul secolului XX, în rândurile scriitorilor și intelectualilor chinezi s-a manifestat o atracție irezistibilă față de lucrările lui Charles Darwin și Thomas Huxley. Conceptele darwiniste referitoare la competiție și la „supraviețuirea celui mai bine adaptat” au atins o coardă sensibilă ca reprezentând o soluție de a răzbuna umilința pe care au simțit-o chinezii din partea Occidentului. Traducătorul, învățatul și reformatorul Yan Fu este considerat a fi prima persoană care a tradus *Evolution and*

Ethics (Evoluția și Etica) a lui Huxley în dialectul mandarin. Dar Yan a făcut o eroare fundamentală traducând expresia *selecția naturală* prin *tao tai*, sau „eliminare”, care va ajunge să domine înțelegerea chineză a gândirii lui Darwin.⁴ Astfel, cei aflați la sfârșitul competiției pe punctul de a pierde nu numai că vor fi considerați mai slabi, dar vor fi eliminați complet din lumea naturală sau politică. „Cei slabi sunt devorați de cei puternici”, a scris Yan Fu, „și prostul înrobit de înțelept, astfel încât, în cele din urmă, cei care supraviețuiesc... sunt cei mai bine adaptați pentru timpul lor, locurile lor și condiția lor umană.”⁵ El a mai scris că Occidentul presupune că „toți membrii unei rase inferioare trebuie să fie devorați de una superioară.”⁶ În 1911, părintele întemeietor al Chinei moderne, Sun Yat-sen, și-a întemeiat programul în mod explicit pe supraviețuirea rasială. Sun Yat-sen și-a imaginat lupta Chinei împotriva puterilor străine ca o formă de rezistență împotriva amenințării „extincției rasiale” de către rasa albă, cea care a căutat să supună sau chiar să distrugă rasa galbenă.⁷

Tema a fost adoptată din nou în 1949. Scrierile lui Mao erau pline de idei darwiniste. Unul dintre cei doi traducători care l-au inspirat cel mai mult pe Mao a ajuns la concluzia că doar două rase, galbenă și albă, formau cadrul luptei viitoare în care rasa albă „avea o poziție mai puternică” și controla situația, cu excepția cazului în care rasa galbenă și-ar fi putut schimba strategia. Chiar înainte de a descoperi scrierile lui Karl Marx, Mao și tovarășii săi au crezut că supraviețuirea Chinei va depinde de o strategie radicală pe termen lung care să pună în valoare trăsăturile unice ale poporului chinez.⁸ Gândirea strategică a comuniștilor chinezi a fost dominată de ideea luptei pentru supraviețuire într-o lume marcată de o competitivitate brutală.

În timpul Marșului cel Lung al lui Mao, celebra operațiune de retragere în care Armata Roșie s-a străduit să evite capturarea de către guvernul aflat la putere în anii 1930, el a adus cu sine o singură carte, un manual despre arta de a conduce afacerile de stat, cuprinzând lecții de istorie pentru care nu există un echivalent occidental. Cea mai importantă componentă a cărții, tradusă în engleză prin *The General Mirror for the Aid of Government* (*Oglinda generală pentru sprijinirea guvernării*), se concentrează pe stratageme din perioada statelor combatante din China și include povești și maxime datând încă din anul 4000 î.H.⁹ Una dintre ele, în special, atribuită lui Confucius, se potrivește de minune conceptelor darwiniste care-i fascinaseră pe chinezi: „Nu poate exista decât un soare pe cer.”¹⁰ Natura ordinii mondiale este ierarhia. Există întotdeauna un conducător la vârful acesteia.

Una dintre cele mai mari greșeli făcute de experții americani în privința Chinei este că nu au luat în serios această carte. Nu a fost niciodată tradusă în limba engleză. Abia în 1992 am aflat de la Harrison Salisbury, un reporter al *New York Times*, nu numai că, în 1935, Mao a iubit lecțiile din această carte, dar și că a citit-o mereu până la moartea sa din 1976.¹¹ Deng Xiaoping și alți lideri chinezi o citeau și ei. Elevii de liceu din China chiar învață să scrie după un manual de texte alese din *The General Mirror*, care include multe dintre lecțiile din epoca statelor combatante: despre cum să folosești înșelăciunea, cum să eviți încercuirea de către inamic și cum ar trebui să procedeze o putere în creștere pentru a induce vechiului hegemon o stare de automulțumire, până în momentul potrivit. Am pierdut toate astea.

„Socialismul, în lupta sa ideologică”, a spus Mao, împrumutând o expresie darwinistă clară, „se bucură acum de toate condițiile pentru a triumfa, el fiind cel mai bine adaptat.”¹² În anii 1950,

Mao și alții din conducerea chineză au vorbit adesea despre dominarea restului lumii, teze respinse de occidentali ca fiind simple iluzii de măreție sau eforturi inofensive de a alimenta fervoarea naționalistă, nu mult deosebite de îndemnul lui Eisenhower, Kennedy, Truman sau Nixon din Statele Unite, portretizând America drept cea mai mare națiune de pe pământ. În timp ce Partidul Comunist Chinez a emis sloganuri care proclamau că – într-o perioadă cunoscută în China sub numele de „Marele Salt Înainte”¹³ – China „va depăși Marea Britanie și va prinde din urmă America”, puțini au apreciat seriozitatea acestei intenții asumate.

De-a lungul mandatului lui Mao, oficialii serviciilor americane de informații au cedat în fața propriilor lor atitudini partinitoare și a prejudecăților. Cei mai mulți vedeau chinezii ca fiind un popor retras, izolat, aproape primitiv, condus de un grup de extremiști. Străzile țării erau pline de biciclete în loc de mașini. Producătorii chinezi nu puteau construi ventilatoare electrice. Investițiile străine erau mici. Retorica naționalistă și programele ciudate ale președintelui Mao au constituit surse de amuzament în Occident: de exemplu,* el a retras toți ambasadorii Chinei de peste hotare. Pentru a-i ajuta pe fermieri, Mao a ordonat armatei să ucidă toate vrăbiile care mâncau culturile. Și totuși, Marele Lider nu părea să aprecieze că vrăbiile păzeau culturile de insectele dăunătoare. Prin urmare, culturile Chinei au fost invadate de asemenea insecte.

Serviciile americane de informații au avut dificultăți în a crede rapoartele conform cărora China nu era mulțumită să fie tratată ca partenerul junior al Uniunii Sovietice. Americanii au considerat ridicolă ideea că o astfel de națiune aparent înapoiată ar putea într-o zi să rivalizeze cu Uniunea Sovietică, cu atât mai

* În a doua jumătate a anilor 1960, în timpul Revoluției Culturale. (n.trad.)

puțin cu Statele Unite. Dar a existat un grup de oameni care nu râdeau, și anume liderii Uniunii Sovietice. Ei au văzut ce punea China la cale cu mult înainte ca americanii să facă același lucru. Primele indicii despre Maraton au venit de la Moscova.

În anii 1950, China accepta public opiniile și poziția Uniunii Sovietice drept lider al blocului comunist. Chinezii simulau slăbiciunea și căutau ajutor și asistență din partea rușilor, mai avansați din punct de vedere tehnologic. Dar locul secund, de sprijin pentru altcineva, nu era un rol care să se ridice la înălțimea aspirațiilor lui Mao. Sovieticii știau asta. Și, pe cât de mult erau cuprinși de frică, marcați de suspiciuni față de China, ei se temeau încă mai mult de o alianță chino-americană. De aceea, au trimis americanilor un mesaj fals.

La sfârșitul anului 1961, un bărbat numit Anatoliy Golitsyn l-a abordat pe șeful reprezentanței CIA de la Helsinki și și-a exprimat dorința de a dezerta din Uniunea Sovietică. CIA l-a ajutat să se îmbarce pe un avion, împreună cu familia,¹⁴ pe ruta Helsinki-Stockholm. Golitsyn, născut în Ucraina, era maior KGB, avea patruzeci și cinci de ani și lucrase în divizia de planificare strategică a agenției înainte de a fi expedit la ambasada sovietică din Finlanda sub numele Ivan Klinov. Din Stockholm, s-a îmbarcat pe un avion către Statele Unite, ducând cu el dosare de informații despre operațiunile sovietice din Occident. Supranumit „cel mai valoros dezertor care a ajuns vreodată în occident”¹⁵ și devenind, ulterior, modelul unui personaj din serialul TV de succes *Mission: Impossible*,^{*} Golitsyn a adus cu el și o viziune asupra relațiilor chino-sovietice care va influența drastic comunitățile de informații și pe cele diplomatice în anii care au urmat.

^{*} *Misiune imposibilă* (n.trad.)

De la bun început, oficialii serviciilor americane de informații au fost înclinați să aibă încredere în Golitsyn. El și-a demonstrat credibilitatea prin furnizarea numelor unor cunoscuți spioni sovietici din Occident. Cea mai importantă dovadă a fost aceea că el a confirmat statutul ofițerului britanic de informații Kim Philby ca agent dublu activ pentru KGB.

Golitsyn a fost, de asemenea, un fel de adept al teoriei conspirațiilor și va pretinde, ulterior, că premierul britanic Harold Wilson a fost informator KGB. Una dintre teoriile sale conspiraționiste se referea la zvonurile din ce în ce mai insistente referitoare la o ruptură gravă între comuniștii chinezi și Biroul Politic sovietic,* fiecare luptând pentru controlul lumii comuniste. Golitsyn i-a asigurat pe americani că aceste zvonuri erau nefondate și că era doar o farsă orchestrată de KGB pentru a înșela Statele Unite, astfel încât chinezii să poată fura informații valoroase din SUA. Golitsyn a oferit un avertisment suplimentar, la un moment dat, a afirmat el, un alt transfug sovietic urma să se prezinte la americani pretinzând că are dovada unei dezbinări chino-sovietice. Acest dezertor, oricând va sosi, nu trebuia să fie crezut. Doi ani și ceva mai târziu, profeția lui Golitsyn s-a adeverit.

În ianuarie 1964, un alt agent KGB, Yuri Nosenko, a luat legătura cu un ofițer al CIA de la Geneva și, curând după aceea, a dezertat. El juca față de sovietici un rol de agent dublu pentru Occident, iar trădarea lui fusese descoperită. Nosenko fusese rechemat la Moscova, unde credea că îl așteaptă cu siguranță închisoarea și, probabil, ceva mult mai rău decât atâta, așa încât a fugit în Statele Unite, unde a făcut un număr de afirmații care contraziceau mare parte din discursul explicativ acumulat până atunci în legătură cu relațiile chino-sovietice. A adus informații

* În 1961 se numea Prezidiul CC al PCUS (*n.trad.*)

despre gravele disensiuni chino-sovietice, contrazicând în mod direct asigurările lui Golitsyn conform cărora zvonurile legate de o astfel de ruptură ar fi fost nefondate. De fapt, aceste presupuse disensiuni au fost atât de grave încât au condus la ciocniri armate la frontieră și la amenințarea unui război generalizat între cele două țări.¹⁶ El a susținut că Golitsyn, nu el, era cel plantat de KGB pentru a alimenta în mod deliberat dezinformarea Statelor Unite în scopul blocării unei eventuale alianțe chino-americane, o alianță pe care China ar fi putut să o folosească pentru a deveni și mai puternică. Foarte probabil că mesajul cel mai amenințător era acela în care Nosenko semnala că Mao urmărea să domine nu numai sistemul comunist internațional, ci și întreaga ordine mondială.

Opiniile contradictorii ale acestor doi agenți au pus guvernul SUA într-o mare dilemă. Pe de o parte, era imposibil să refuzi șansa unui conflict între cele două puternice națiuni comuniste fără a-l explora și exploata, într-un context favorabil. Pe de altă parte, americanii credeau că o țară comunistă era obligată din punct de vedere ideologic să susțină o alta și că, împreună, s-ar putea opune oricărei încercări din partea Occidentului de a săpa o prăpastie între ele. S-a cristalizat lent un consens în cadrul comunității de informații americane și, așa cum se va întâmpla de multe ori în cazul Chinei în deceniile care au urmat, și acesta a fost unul eronat. Ei s-au hotărât să nu-l creadă pe Nosenko.

Prin urmare, Nosenko a fost plasat în detenție solitară, unde urma să rămână până când își va fi retractat declarația. După trei ani de închisoare, el a rămas însă neclintit pe poziție. În cele din urmă, unii analiști americani au îndrăznit să spere că perspectiva ispititoare pe care Nosenko o flutura în fața lor, adică aceea a unei alinieri chino-americane împotriva sovietelor, era o realitate. CIA și FBI au declanșat un efort global de colectare

a informațiilor pentru a ajunge la rădăcinile acestei probleme. Atunci mi-a venit și mie rândul să mă implic.

În 1969, pe lista de dorințe a comunității de informații din SUA existau două lucruri care puteau ajuta la soluționarea problemei aflate în dezbatere. Primul ar fi trebuit să fie un agent infiltrat în divizia de contrainformații a KGB. Al doilea putea consta într-un individ cu acces la nivel înalt între membrii conducerii PCUS. Din păcate, niciuna dintre aceste soluții nu era disponibilă. În schimb, pentru a descifra enigma schismei chino-sovietice, spionajul SUA trebuia să se mulțumească cu ce avea la îndemână. Asta însemna, pe atunci, un modest masterand, care se întâmpla să lucreze la o organizație plină de agenți sovietici în New York, Secretariatul ONU.

Aveam douăzeci și patru de ani și lucram ca funcționar pentru afacerile politice în biroul secretarului general, loc de muncă obținut cu ajutorul unuia dintre profesorii mei de la Universitatea Columbia. Deși ocupam o poziție inferioară pe scara ierarhică, eram totuși singurul american în întreaga divizie. De când obținusem o autorizație de securitate (de la un post guvernamental anterior) și acces regulat la cei mai înalți oficiali ONU din întreaga lume, devenisem evident o țintă pentru recrutarea de către FBI și CIA.

La ora 8:35 dimineața într-o zi de luni, din aprilie, pe o vreme ușor înnorată stăteam la colțul dintre *First Avenue* și *Forty-Second Street*, așteptând ca traficul să se liniștească. Limuzine negre, cu plăcuțe diplomatice, s-au aliniat în întregul cartier, iritându-i și mai mult pe locuitorii din New York. Făcusem această călătorie de multe ori de când am început să lucrez ca analist politic la Secretariatul ONU, cu două luni mai devreme. În ziua aceea însă, slujba mea s-a schimbat. Am acceptat să lucrez ca spion pentru guvernul SUA.